

PAKELIUI Į AFRIKĄ

*Marselio uostas – Šv. Bonifacio sąsiauris – Kelionės draugai. –
Sicilijos krantai – Štormas – Valetos lankymas – Kelias į Alek-
sandriją išilgai berberų pakrantės*

1861 spalio 13 dieną Marselio uoste įsėdau į garlaivį *Indus*, plaukiantį tiesiai į Aleksandriją ir ketinusį kelioms valandoms sustoti Valetoje, Maltos saloje. Šis gražus 300 arklių jėgos stiprumo sraigtinis garlaivis priklauso kompanijai *Messageries Imperiales* ir yra vienas geriausių bei greičiausių tos kompanijos laivų. Man atiteko trijų lovų kajutė. Vieną iš jų užėmė daktaras kunigaikštis Žagelis*, kuris kartu su manimi keliaus į Egiptą ir Nubiją, o kitos dvi lovos paliko laisvos, nes man jos buvo per trumpos; turėjau patalą pasitiesti ant žemės. Iškraustęs savo daiktus ir susitvarkęs kajutėje, išskubėjau ant denio, kad nepraziopsočiau puikaus Marselio vaizdo, regimo iš jūros. Pagaliau apie 10 valandą ryto buvo pakeltas inkaras ir didingas laivas palengva pradėjo plaukti iš uosto. Aplenkiant estakadą ir jūros švyturį, pastebėjau ten keletą savo pažįstamų, kurie skrybėlėmis ir skarelėmis siuntė man paskutinius atsisveikinimus. Pagaliau plaukiame! Gyva mano vaizduotė jau įveikė jūras ir džiaugiasi Afrika, Egiptu – kraštu, apie kurį tiek daug svajoju ir iš kurio tiek daug tikėjau. Ši akimirka – iškilminga ir lemtinga, kadangi grįžti jau neįmanoma. Akimirka žavinga, nes protas puoselėja

* Ignotas Žagelis (*Ignacy Żagiell*) (1826–1891) – kunigaikštis, medicinos daktaras. Baigęs kelionę su Mykolu Tiškevičiumi po Egiptą ir Nubiją, keleriems metams liko Egipte ir dirbo Halim-pašos, Muchamedo Alijaus sūnaus, dvaro gydytoju. Parašė dvitomę „Historia starożytnego Egiptu“ (liet. „Senovės Egipto istorija“), išleistą Vilniuje 1879–1880 m. Jo kitas veikalas „Podróż historyczna po Abisynii...“ („Istorinė kelionė po Abisiniją...“), išleistas Vilniuje 1884 m., turi nemažai kompiliacijos elementų ir yra parašytas sekant ankstesne literatūra.

viltį pamatyti tuos įstabius Rytų kraštus. Tačiau tai – ir liūdna akimirka, nes prieš akis iškyla mano širdžiai brangūs Žmonės, kuriuos ilgam palieku! Ar sugrįžęs juos beatrasiu gyvus! O ar ir man Dievas leis sugrįžti į Tėvynės ir mano bičiulių glėbį!

Tačiau graži gamta ir puiki Marselio bei visos įlankos panorama nutraukia mano mintis. Oras nuostabus: giedras dangus, saulė stipriai šildo, vėjo beveik nėra, vanduo nejuda. Dešinėje Ifo pilis, valstybinis kalėjimas, pastatytas uolingoje saloje, dabar ryškėjantis horizonte. Kairėje pusėje didelės ir puikios, tačiau nuogos ir laukinės uolos, stovinčios be medžių ir namų, kurie galėtų jas pradžiuginti, išsibarsčiusios luitais jūroje, jau leidžia pajusti dykumą. Už mūsų Marselis, kurio balti namai ir puikūs rūmai, tapybiškai išsibarstę kalno viršūnėje žalių girių fone, kuria nuostabų vaizdą. Pro mus plaukia įvairūs burlaiviai ir garlaiviai, karinės fregatos bei žvejų valtys, sveikina šūksniais ir linki sėkmingo kelio. Pagaliau prieš mus atvira jūra. Žydrai mėlyna, lygi kaip veidrodis ir beribė kaip amžinybė. Aplenkiamo paskutines uolas ir sukame į rytus; Marselis ir jo linksmos pakrantės dingsta iš akių, ir mums lieka tikrai niūrių, vis labiau tolstančių uolų vaizdas, tarsi malšindamas paliekamos Europos širdgėlą.

Apie 5 valandą sustiprėja vėjas. Išskleidžiame bures, ir lagas parodo, kad plaukiame 11 mazgų per valandą greičiu. Jau keli žmonės pasigavo jūros ligą ir mažai žmonių sėdasi prie stalo. Tačiau aš, nors ir nesergu jūros liga, neinu pietauti, nes noriu pasigrožėti puikiu vaizdu, kai besileidžianti saulė apšviečia Alpių viršukalnes, kurios kaip šviesi linija dar matomos akiratyje. Dar paskutinį kartą pasotinu savo žvilgsnį Europos vaizdu, saulė nusileidžia ir tamsa prieš mano akis uždengia Italijos krantus. Kadangi neturiu jokių pažįstamų tarp bendrakeivių ir negaliu su niekuo pasikalbėti (nes gydytojas, jau susipažinęs su kapitonu,

šnekasi su juo kajutėje), išvargintas naktinės kelionės geležinkelio iš Paryžiaus į Marselį einu anksčiau miegoti.

Spalio 14

Puikus ir tylus rytmetis, priešais mus matyti Korsikos ir Sardinijos krantai. Apie pusiaudienį įplaukiame į Šv. Bonifacio sąsiaurį. Jūra tarp dviejų salų prasibrauna siaura vaga, krantai iš abiejų pusių uolingi, nykštukiniai medžiai ir menki spygliuočiai krūmai dengia kalnus ir visą pakrantę. Dešinėje kelios milžiniškos uolų nuolaužos, fantastiškai išsidėsčiusios aukšto kalno viršūnėje, žiūrint iš jūros primena mešką: galva, ausys, kojos, visas kūnas – tobulas ir žaismingas gamtos piešinys. Kairėje Kapreros sala (*Caprera*), esanti pačiame sąsiauryje, patraukia smalsius visos mūsų laivo įgulos žvilgsnius. Už varsto salos gilumoje, uolingo kalno atslaitėje, laukinės akmenuotos gamtos fone per liunetę pamatome kuklią sodybą ir sodelį, apglėbusį baltą vienaaukštį namelį. Tai – Garibaldžio namas. Čia, šiame mažame namelyje, jam gimė mintis išlaisvinti Siciliją ir visą italų liaudį nuo Burbonų ir austrų jungo; būtent čionai sugrįžo Didvyris, apgaubtas šlovės po savo Tėvynės išlaisvinimo, čia ilsisi po mūšių*, džiaugdamasis savo menku, beveik niekingu ūkiu, į kurį sugrįžo apmąstyti ir brandinti tolimesnius planus, atsisakęs turtų ir garbės titulų, kuriais italų žmonės ir Italijos karalius norėjo jį apipilti. Kiekvienas iš mūsų susimąstęs žvelgė į tą menkutę salą, priglaudusią Žmogų, kurio mintys ir planai, nors ir niekam nežinomi, smarkiai neramina ir gąsdina daugelį diplomatų ir valdovų bei suteikia viltį toms Italijos provincijoms,

* Džiuzepė Garibaldis (*Giuseppe Garibaldi*) (1807–1882) – kovų dėl Italijos išlaisvinimo ir suvienijimo vadovas; įvykis, apie kurį rašo *Dienoraščio* autorius, tai garsusis „Tūkstantinės“ žygis 1860 m. gegužę, kai Garibaldžio vadovaujamas savanorių būrys užėmė Siciliją. Taip prasidėjo Pietų Italijos ir Pjemonto suvienijimas. (Sud. past.)

kurios dar velka svetimųjų jungą arba tebevaldomos nežinomybės.

Ir vėl prieš mus atvira jūra. Aplenkiamo aštrią uolos nuolaužą, į kurią Krymo karo metu per stiprią audrą sudužo prancūzų fregata *La Semillante*. Vėjas sustiprėja ir mūsų laivas ima taip stipriai purtytis, kad, nenorėdami nuvirsti ant denio, turime laikytis įsikabinę suolų. Užmezgu pažintį su keletu kelionės draugų. Ponas Muhm, tėvas, ir jo sūnus iš Frankfurto, vynų prekybos namų – visuotinai žinomos garsios firmos *Muhm et Cie* – savininkai. Abu – geri ir mieli žmonės, linksmi, mums visiems pagyvina jūrų kelionės monotoniją. Ponas Hardonas, atsakingas už Sueco kanalo finansinius reikalus, greta – jo sekretorius ponas Laperas ir jo jauna žmona, žavinga ir labai vienas kitą mylinti pora. Matyti, kad neseniai susituokę. Visa Diufio šeima: tėvas, motina, sūnus ir duktė. Motiną nuolatos kankina jūrligė, todėl guli kajutėje. Niekas jos dar nematė. Su kitais šeimos nariais susipažinau ir juos dažnai prisiminsiu savo dienorašty, nes vėliau Aleksandrijoje ir Kaire jie mane mielai priimdavo savo namuose (ponas Diufio gyvena Aleksandrijoje) ir kaip tiktai įmanydami stengėsi mano gyvenimą Egipte padaryti kuo malonesnį. Tačiau neužbėkime už akių. Dabar tik pasakysiu, kad ponas Diufio, tėvas, – labai rimtas ir garbingas, religingas žmogus, nuolatos diskutuoja su kitais bendrakeleiviais politinėmis temomis Romos klausimu ir ne juokais gina popiežiaus partiją*. Jaunasis Diufio, tikras menininkas, aistringas dailininkas, nepaliaujamai kalba tik apie savo meną, be to, užsidegęs medžiotojas. O panelė miela ir labai graži, puikiai

* Popiežius Pijus IX buvo ryžtingas Italijos suvienijimo ir jaunos italų valstybės, susikūrusios 1861 m., priešininkas; karalius Viktoras Emanuelis II ir Italijos vyriausybė siekė Romą – Bažnyčios valstybės sostinę – prijungti prie Italijos, vesdami sunkias derybas su popiežiumi, kuris nenorėjo išsižadėti savo valstybės valdymo; galiausiai Roma, išskyrus Vatikaną, buvo užimta 1870 m. ir paversta Italijos sostine. (Sud. past.)

dainuoja ir praskaidrina mums vakarus fortepijono muzika bei puikiu savo balsu. Be jau išvardytų kelionės draugų, prie kurių dar priskirčiau prancūzą poną Ramo, kilusį iš Paryžiaus, ir Sueco kanalo kompanijos gydytoją poną Oberą Rošė, du labai linksmus ir mielus žmones, dar yra nemažai prancūzų ir anglų, tačiau jie neprisijungia prie mūsų rato ir sudaro tarsi atskirą draugiją.

Vakaras, nepaisant stipraus vėjo, šiltas ir malonus. Tiktai horizonte sunkūs, juodi debesys ir pasikartojantys žaibai bei griausmai, pranašaujantys oro permainą.

Spalio 15

Rytas lietingas ir šaltas, nes šiaurinis vėjas (*mistralis*) stipriai pučia ir smarkiai siūbuoja mūsų laivą. Už mūsų palieka uolėta Maretimo salelė, nutolusi per kelias mylias nuo Sicilijos. Toje saloje svarbiausias daiktas buvo politinių nusikaltėlių kalėjimas. Neapolio karalius nuolatos jį pripildydavo, todėl ten niekuomet nebūdavo tuščių kamerų. Italijos revoliucija grąžino kaliniams laisvę, kalėjimas buvo sugriautas.

Pasikeitus orui greta mūsų laivo pasirodė įvairių žuvų, taigi šiandien mačiau keletą ryklių, vieną kardžuvę (*pesce spada*), delfiną ir bandą visai stambių jūros kiaulių, kurios ilgai mus lydėjo, žaisdamos bangose ir dažnai šokinėdamos virš vandens. Norėjau pabandyti iššauti į jas iš ilgavamzdžio, tačiau mūsų laivo kapitonas tam pasipriešino teigdamas, kad tai prieštarauja garlaiviams nustatytoms taisyklėms.

Apie 11 valandą ryto esame prie Marsalos uosto: vieta garsi tuo, kad čia išsilaipino Garibaldis, tas Didvyris, kuris tarsi Viduramžių riteris su saujele narsių patriotų, atsidūręs greta karaliaus Pranciškaus II flotilės, su vienu varganu laivu įveikė flotilės ugnį ir susijungė su Sicilijos sukilėliais. Sicilijos krantai kalnuoti

ir geru oru turėtų būti labai vaizdingi, bet smarkus lietus tarsi rūkas uždengia pakrantę. Vynuogynai plačiai supa Marsalą ir tiekia smaguriams to paties pavadinimo vyną. Oras vis nemalonesnis, vėjas virsta audra ir mūsų laivas, mėtomas bangų ir varomas stipraus vėjo, sparčiai palieka Sicilijos krantus, kurie dingsta nakties sutemose. Užmigti beveik neįmanoma, kai laivas taip linguoja. Ne vienas iš mūsų iškrito iš lovos ant grindų. O aš, kadangi miegojau ant žemės, nenoromis vis nusirisdavau į kitą kajutės galą ir repečkodavau, neturėdamas jėgų atsiremti į ką nors.

Kitose kajutėse didžioji keliauninkų dalis serga: visur girdėti skausmingi dejavimai, persipynę su jūros ligos sukeltais konvulsingais stenėjimais. Kai kurie blogai pritvirtinti baldai ir keletas keleiviams priklausančių skrynių be perstojo keliauja po valgomąją salę, dėl laivo krypavimų daiktai su dideliu trenksmu slidinėja ar vartosi iš kampo į kampą. Prie to dar galima pridėti įaudrintos jūros, kuri į mūsų kabinų sienas įdūkusi daužosi, gaudesį, laivo stiebų ir lynų braškėjimą bei vėją, šaižiai švilpiantį tarp laivo lynų – visa tai kelia siaubą ir ilgai neleidžia užmigti.

Spalio 16

Po tokios audringos nakties tikėjausi, kad diena bus ramesnė, bet mano viltys buvo bergždžios. Siaubingas vėjas, lietus liejasi srautais: jūra baisi, bet įspūdinga, bangos aukštesnės už mūsų stiebus, ir dėl to, nepaisant mažo atstumo, Maltos salą išvystame tik keliom akimirkom prieš įplaukdami į Valetos uostą. Jūra taip stipriai įsiaudrinusi, kad sunku įplaukti į uostą dėl labai smarkaus vėjo. Bangos dūžta į uolėtus uosto krantus ir putomis padengia dalį pakrantės gatvių, smalsiai stebinčių mūsų laivo bandymą įplaukti į uostą. Pagaliau įplaukiame į ramesnius ir tylesnius vandenį: Valetos fortifikacija saugo mus nuo vėjo

galybės. Jūros liga tučtuojau atsitraukia, ir ligoniai kartu su sveikaisiais nori bematant pasinaudoti keliomis laisvomis valandomis – aplankyti Maltą ir šiek tiek pailsėti sausumoje. Vos tik laivas sustojo prekybinio uosto gale, kaipmat mus apsupo nesuskaičiuojama gausybė mažų ir dailių maltietišκών valčių, išdažytų puikiomis spalvomis, panašių į Venecijos gondolas, su dviem priekyje išpieštomis žmogaus akimis, ir kvietė mus išsilaipinti. Maltoje netgi uoste visiška laisvė, angliška laisvė: niekas neprašo paso, nesimato ir muitininko.

Įsėdame į skrajas valtį, kurios po kelių minučių mus išlaipina uolėtame uosto krante prie puikių ir didelių miesto įtvirtinimų, kurių sienos ir vartai, nepaisant lietaus, aplipusios kareiviais su ryškiai raudonais mundurais, kurie smalsiai žvelgia į atvykėlius, tyrinėdami, ar nėra pažįstamų ar draugų tame būryje. Praeiname pro keletą tamsių tvirtovės vartų ir begaliniais laiptais, iškaltais uoloje, pagaliau įžengiame į miestą ir patraukiame tiesiai į viešbutį *Imperial*, kad numalšintume apetitą, sužadintą jūrinio oro. Po trumpų ir menkų pusryčių išsikviečiau ekipažą, ketindamas aplankyti miesto įdomybes.

Malta visiškai primena Italijos miestus, gatvės siauros su įstiklintais balkonais ir žaliomis žaliuzėmis, už kurių švyti puikios juodos akys, smalsiai žvelgiančios į praeivius; ekipažai irgi panašūs į itališkus, primena neapolietiškus *Coricollo* ir *Colessino*. Maltietiški fiakrai primena senas Liudviko XIII laikų karietas, tik tai jie turi du ratus, o tokią didžiulę lopšio formos senieną tempia vienas mulas ar liesas arkllys. Gatvių ir namų švara Valetose skiriasi nuo visų itališkw miestų, iš ko galima suprasti, kad miestas yra anglų rankose. Be to, gatvės, pripildytos anglų karininkų ir Anglijos laivyno jūreivių, primena Anglijos uostamiesčius.

Nepaisydamas nepalaujamo lietaus, įsisupęs į guminių apsiaustą sėduosi į atvirą ekipažą, kad geriau matytčiau miestą ir

jo apylinkes. Visose Valetos gatvėse tvyro nemalonus kvapas, sklindantis nuo taukuose keptų itališkų kepinų ir kitų valstietiškos virtuvės patiekalų, kuriuos gatvėje ruošia, pardavinėja ir suryja. Karinis uostas puikus ir patogus, žymiai erdvesnis ir geriau apsaugotas negu prekybinis uostas. Šiuo metu tiktai keletas karinių laivų stovi uoste, ir dėl to vaizdas liūdnas bei tuščias. Didingi pastatai puošia uosto pakrantę: puikūs rūmai, pradėti statyti Napoleono, šiandien paversti karo ligonine, užima pagrindinę vietą greta karinio uosto. Senamiestis (*Citta Vecchia*), nutolęs nuo Valetos per keletą varstų, pasižymi įdomia Šv. Pauliaus katedra ir katakombomis. Ten ir vykstame.

Apylinkės tarp dviejų miestų gerai sutvarkytos; dirbamos žemės perskirtos iš uolų sumūrytomis sienomis, kurios išlaiko derlingą žemę, atskirdamos ją plotais uolinių kalnų šlaituose. Kai Maltos riteriai* užėmė šią salą, ji buvo tik plika uola. Įkūrę joje savo sostinę, derlingą žemę gabeno laivais iš kontinento ir tokiu kruopščiu darbu per keletą amžių sugebėjo visą salą patrešti. Bendra visos salos augmenija labai negausi ir skurdi. Išskyrus keletą apelsinmedžių sodų ir puikų gubernatoriaus parką, saloje auga labai nedaug datulinių palmių, berberinių figmedžių, panašių į milžiniškus kaktusus, ir nykštukinių bei beformių tamariskų. Puikus ir ilgas mūrinis vandentiekis beveik jungia abu miestus ir tiekia vandenį visai apylinkei.

Citta Vecchia, arba senasis miestas, pastatytas ant kalno; užvažiuoti per sunku mūsų vargšams arkliams, tačiau po daugelio energingų itališkų kreipinių, skirtų įvairiems šventiesiems ir palydimų botagu, mūsų sulyse kuinai pagaliau sustojo prie Šv. Pauliaus bažnyčios. Nelabai didelė bažnyčia pasižymi puikomis mozaikomis; gausu kanauninkų pomirtinių plokščių,

* Riterių joanitų ordinas, nuo 1309 m. įsikūręs Rodo saloje, šią užėmus turkams, 1530 m. persikėlė į Maltą, kur, pasivadinęs Maltos riterių ordinu, išbuvo iki 1798 metų. (Sud. past.)

puoštų mozaikomis su užrašais marmure, dengiančių pagrindinės navos grindis. Viena iš šoninių koplyčių nuo viršaus iki apačios vien gyvų spalvų mozaikos su giminių herbais, atstojančiais antkapius, šios mozaikos skirtos šventiesiems. Kad ir štai bizantiškos mokyklos paveikslas Šv. Paulius – nors didžioji dalis su sidabriniais ir auksiniais papuošimais, tačiau atkreipia tapybos mėgėjo dėmesį.

Išėję iš katedros aplankome katakombas, požemines olas, kurias įkūrė romėnai krikščionių persekiojimo laikais. Keletas uoloje iškirstų kapų, truputį ant žemės išbarstytų žmogaus kaulų – tik tiek matyti; Šv. Pauliaus ola iškirsta kalkakmenyje, joje stovi akmeninė šito šventojo skulptūra, kuri nėra kuo nors ypatinga. Zakristijonas išdalija mums kalkakmenio gabalėlius, nulaužtus nuo tos olos sienų, tvirtindamas, kad jie gydo nuo klejonių ir drugio. Keletas *pence* (smulki varinė angliška moneta) už tokią svarbią dovaną jį džiugiai pamalonina.

Grįždamas iš *Citta Vecchia* užsuku į Maltos gubernatoriaus parką. Rūmai gana gražūs, apsupti erdvaus ir gerai prižiūrėto parko. Kiemas apjuostas aukštu mūru, o skliautuota galerija, atstojanti įėjimą į rūmus, apaugusi vijokliniais augalais, kurių žiedai ir gražūs lapai iki pat viršaus dengia visas sienas. Tarp jų dėmesio verti puikūs augalai, kaip antai pipiras, pasidengęs smulkiais geltonais žiedais, gebenės su puikiais iškarpytais lapais ir rododendrai, kurie, nusidriekę sienomis, apkloja jas nuostabiai vešliais ryškiai raudonais ir geltonais žiedais. Nemažas sodas kupinas apelsinmedžių, mosikuojančių dar žaliais vaisiais. Kai kurios mandarinų – mažų kvepiančių apelsinų – rūšys jau pradeda geltonuoti. Palmių, euforbijų, daturų tanki žaluma meta šešėlį ant baltu marmuru iškloto tvenkinio, kuriame veisiami įvairūs reti amerikietiški augalai. Auksinės kiniškos žuvelės žaidžia skaidriame švariame vandenyje.